

**Дмитар Тасић, *Корпус народне одбране
Југославије (КНОЈ) 1944–1953*, Институт за
новију историју Србије, Београд, 2021, 495 стр.**

У библиотеци *Студије и монографије* Института за новију историју Србије, као 126. књига по реду, појавила се монографија Дмитра Тасића – *Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ) 1944–1953*. Реч је о темељном истраживању, са становишта критичке историографије до сада необрађене теме, које је настало као пројекат Одељења за војну историју Института за стратегијска истраживања Универзитета одбране. Монографија се темељи на докторској дисертацији аутора, одбрањеној 4. марта 2012. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, под менторством академика Љубодрaга Димића. Дмитар Тасић пружио нам је једно заокружено и на изворној основи добро фундирано истраживање, које је обогатио широким спектром валидне домаће и иностране литературе.

У свом истраживању Тасић се користио грађом из две домаће и једне иностране архивске институције. Основу његовог истраживања представља грађа Војног архива у Београду, где је користио три фонда (Архив ВБА, Архив ЈНА, команде КНОЈ-а, НОР-а), као и Архив Југославије са пет фондова (фонд 50: Председништво Владе ФНРЈ, фонд 112: ТАНЈУГ (1945–1953), фонд 507: Главно опуномоћство Комунистичке пар-

тије Југославије за Југословенску армију, фонд 507/III: Политбиро Централног комитета Комунистичке партије Југославије и фонд 836: Канцеларија маршала Југославије 1945–1953). Од иностране грађе аутор је користио два фонда Националног архива САД у Вашингтону (Record Group 273, Records of National Security Council и Record Group 319, Records of the Army Staff) која су релевантна за тему и односе се на америчка виђења југословенско-совјетског сукоба у вези са резолуцијом Информбироа. Своја архивска истраживања Тасић је обогатио са 66 монографија, 65 чланака и расправа, 15 објављених зборника докумената, осам зборника радова, седам дневничких и мемоарских записа и четири дневна листа и часописа, као и 11 томова Војне енциклопедије из седамдесетих година прошлог века. Посебно место међу литературом заузима девет књига интерне едисије *Развој оружаних снага СФРЈ, 1945–1985*, с краја осамдесетих година XX века које, иако идеолошки обојене, представљају основу за сва каснија озбиљна истраживања историјата Југословенске (народне) армије. Аутор није заобишао ни радове својих претходника, Милета Бјелајца и Бојана Б. Димитријевића, који су, на сличној изворној основи, први изуча-

вали развој војске у послератној социјалистичкој Југославији.

Посебну вредност ове студије представља и коришћење компаративне методе, односно поређења догађаја на југословенском простору са сличним феноменима у земљама Централне и Источне Европе. Због тога и не чуди разноликост одговарајуће литературе на чак седам језика. Поред радова домаћих посленика историјске науке, аутор се користио и већим и мањим синтезама руских, бугарских, пољских, словеначких и хрватских историчара, као и радовима и приручницима публикованим на енглеском и немачком језику. О истраживачком и стваралачком напору Дмитра Тасића сведочи и веома богат критички апарат који чини 1.265 напомена на 481 страници текста или, у просеку, нешто мање од три (2,6) напомене по страни. Треба нагласити да се аутор, заједно са Алексејем Тимофејевом и Оливером Драгишић, огледао и у писању студије компаративног карактера о антикомунистичком отпору у Југославији, Бугарској, Румунији и Грчкој у периоду након Другог светског рата, од 1945. до 1953. године, која се појавила на руском језику у издању Института за славистику Руске академије наука и московске издавачке куће Вече 2020. године.¹

¹ А. Ю. Тимофеев, О. Драгишич, Д. Тасич, *Война после войны. Движение сопротивления на Балканах 1945–1953 гг.* (Москва: Вече, 2020).

Књигу *Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ) 1944–1953.* чине предговор, увод, девет поглавља и закључак, након чега следе два прилога и списак извора и литературе. У предговору (стр. 7–23) је дефинисан проблем, дат осврт на претходна истраживања, као и на изворе и литературу. У уводу (25–28) аутор проговара о структури и задацима КНОЈ-а. Он наводи да је Корпус народне одбране Југославије од свог оснивања представљао посебну формацију која је требало да обједини постојеће јединице Народне одбране, односно посебне формације које су обављале задатке заштите позадине оперативних јединица НОВЈ и револуционарних органа власти. Сам КНОЈ је, формацијски и организационо, био војна јединица, док је у погледу примене често имао полицијску функцију. Према резултатима истраживања аутора, КНОЈ се састојао од две врсте јединица – граничних и унутрашњих и био је задужен за: безбедност државних граница; борбу са такозваним унутрашњим непријатељем – остацима четничких, усташких, белогардејских и балистичких формација; безбедност органа државне управе и привредних објеката важних за оружане снаге; надзор над ратним заробљеницима, као и за контролу железничког саобраћаја. Тасић истиче да је, поред војних структура за које је био везан, КНОЈ, с обзиром на намену, најтешње са-

рађивао са Одељењем заштите народа (ОЗН), каснијом Управом државне безбедности (УДБ). По својој структури и намени имао је сличности и са предратном жандармеријом и граничном трупом, о чијим активностима је аутор већ писао у својој магистарској тези.²

Прво поглавље ове књиге (29–48) доноси повест о самом оснивању КНОЈ-а, као делу обавештајно-безбедносног апарата НОВЈ, у августу 1944. године, и узорима према којима је моделиран (унутрашња војска у СССР-у). У другом поглављу (стр. 49–90) аутор се посветио организацијском развоју КНОЈ-а, односно формирању јединица Народне одбране у Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Србији, Македонији и Војводини и њиховом обједињавању у јединствени корпус. Треће поглавље (стр. 91–116) бави се учешћем КНОЈ-а у завршним операцијама за ослобођење Југославије и обрађује теме као што су: албанска побуна на Косову и Метохији, оснивање јединица КНОЈ-а за Космет и њихово учешће у гушењу побуне, акције словеначке дивизије КНОЈ-а, у априлу и мају 1945. године, и уништење главнине четничких снага под командом Драже Михаиловића у источној Босни (мај–јун 1945. године).

² Дмитар Тасић, *Рат после рата. Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији у Македонији 1918–1920* (Београд: Утопија, Институт за стратегијска истраживања, 2008).

Аутор истиче да је КНОЈ одиграо запажену улогу у борбама са немачко-квислиншким снагама.

Прилично обимно четврто поглавље (стр. 117–202), под називом *Југословенска федерација и њени непријатељи*, бави се како изградњом револуционарне државе, тако и њеним обрачуном са унутрашњим противницима и непријатељима у које су спадали бивши противници из рата, грађански политичари ван Народног фронта, фолксдојчери, верске заједнице итд. Аутор говори и улози КНОЈ-а у догађајима који још изазивају бројне контроверзе – попут масовних ликвидација заробљених припадника усташко-домобранских, љотићевских, недићевских и четничких формација у Словенији и Херцеговини у мају 1945. године. Пажње вредни и на изворној грађи фундирани су подаци који се односе на та питања. Тако, на пример, Тасић наводи да су у бици за Загреб, од 5. до 10. маја 1945. године, према подацима штаба Прве армије, губици непријатеља износили 10.901 погинули и 15.892 заробљена војника, а да је само Трећа армија ЈА, у периоду од 8. до 18. маја 1945, од преко 100.000 заробљених припадника непријатељских јединица, ликвидирала око 35.000, од којих 25.000 усташа, 2.750 четника, 1.500 цивила – функционера усташког режима и 1.000 словеначких белогардејаца, што сведочи о размерама обрачуна са пораженим снагама.

Указује и на поједине примере самовоље припадника КНОЈ-а, укључујући убиства без суда или команде, као и пљачке. Аутор је об радио и феномен одметништва припадника поражених снага које су југословенске револуционарне власти прогањале у доста дугом периоду након завршетка ратних дејстава, када је КНОЈ био главни стожер бобе против њих. У овом поглављу обрађује се проблем одметништва до 1948. године, када је највећи део отпадника неутрализован.

Пето поглавље (стр. 203–218) посвећено је партијском идеолошко-политичком раду у КНОЈ-у и отпорима партијској идеологији појединих његових припадника до којих је дошло нарочито у време доношења резолуције Информбироа 1948. године. Шесто поглавље (стр. 219–240) посвећено је односима КНОЈ-а и војне службе безбедности (КОС). Говори се и о оснивању самосталне војне службе безбедности, стању у КОС-у до доношења резолуције Информбироа и функционисању КОС-а у оквирима КНОЈ-а. У седмом поглављу (стр. 241–272) обрађена је улога КНОЈ-а у обезбеђењу државних граница кроз приказ организације граничне службе у првим послератним годинама и организацију граничних јединица преломне 1948. године. По завршетку рата, КНОЈ је наставио да функционише као војна формација посебне намене чија су основни задаци били борба

против остатака пораженог непријатеља, заштита државних граница и обезбеђење важних привредних објеката и органа власти. Јединице КНОЈ-а биле су активне у гоњењу остатака четника, усташа, словеначких домобрана и албанских одметника. У годинама погоршаних односа са западним земљама, припадници граничних јединица КНОЈ-а учествовали су у великом броју граничних инцидената. Истовремено, на југословенско-грчкој граници били су сведоци сукоба који су се одвијали између грчких регуларних снага и припадника Демократске армије Грчке и често били учесници у граничним инцидентима или су прихватили бројне избеглице из Грчке.

Осмо поглавље (стр. 273–406), као најобимније, посвећено је КНОЈ-у у време сукоба са Информбироом, када су припадници ове формације примили на себе први удар субверзивно-диверзантских акција и оружаних провокација које су, по диктату Москве, долазиле из Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније. Говори се и о спољном и унутрашњем расцепу насталом након доношења резолуције Информбироа, о променама у раду граничних јединица и ситуацији на граници у то време, о КНОЈ-у и одметништву у периоду од 1949. до 1953. године, када се поред припадника непријатељских формација из рата међу одметницима налазе и присталице резолуције Информбироа доју-

черашњи саборци. Поред тога, расветљена је и улога КНОЈ-а у гушењу побуне у Цазинској крајини 1950. године, као и партијски рад и рад КОС-а у борби са последицама резолуције Информбироа. Аутор истиче да је у времену које је карактерисала гвоздена партијска дисциплина и интензивна контрола безбедносно-обавештајног апарата, КНОЈ имао специфично место као непосредни извршилац, али је био и предмет бројних мера идеолошко-политичке и безбедносно-обавештајне контроле. У овом поглављу табеларно је приказан преглед граничних инцидената, убацивања пропагандног материјала и повреда територије од стране држава социјалистичког лагера, којих је само 1951. године било 1.517 или, у просеку, преко четири дневно. Од почетка сукоба са Информбироом до краја 1952. године било је 5.228 провокација за мање од четири године. О интензитету акција најбоље сведочи податак да су у периоду од 1948. до 1951. године припадници КНОЈ-а убили, ухватили, ранили и заробили укупно 35.846 тзв. „бандита”.

Девето поглавље, као последње, прати развој КНОЈ-а у периоду од заокрета југословенске спољне политике према Западу до његовог укидања 1953. године. Аутор прати смиривање прилика на унутрашњем плану, као и инцидената на границама према социјалистичком лагеру, те престанак субвер-

зија са Запада услед промене спољнополитичке оријентације земље. Све то довело је до смањивања формације, укидања унутрашњих јединица КНОЈ-а, њиховог преименовања у граничне јединице Југославије и гашења КНОЈ-а као посебне организационе јединице сектора безбедности која је расформирана 1953. године.

У свом раду Дмитар Тасић сагледава улогу КНОЈ-а, уз велику дозу објективности и критичности, истичући да реални резултати акција КНОЈ-а у великој мери нису одговарали јачини ангажованих снага, односно да су могли да се сматрају неуспешним. Успех у акцији често је, према Тасићевим истраживањима, био последица срећних околности и грешака одметника, а не припремљености и обучености снага безбедности. Наиме, више припадника КНОЈ-а је страдало током акција против одметника или услед неопрезног руковања оружјем него у нападима отпадника. Ови закључци указују на чињеницу да се револуција, поред убрзавања процеса друштвене покретљивости који је прати, најчешће суочава са високим степеном некомпетентности и назадовањем државног административног апарата у кадровском (образовном и стручном) смислу, што оставља последице на читаво друштво које у појединим важним сегментима враћа уназад.

др Далибор Денда